

YUQORI SINF O'QUVCHILARIDA EMOTSIONAL INTELLEKTINI BOSHQARISHNI PSIXOLOGIK TADQIQI

Xurramova Oygul Xudayberdiyevna

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universitetining Urgut filiali Pedagogika va jismoniy
madaniyat kafedrası o`qituvchisi*

Emotsional intellekt (EI) insonning o'zi va boshqalarning his-tuyg'ularini aniqlash, tushunish, boshqarish va ularga mos ravishda javob berish qobiliyatidir. Emotsional intellekt tushunchasi 1990-yillarda Peter Salovey va John Mayer tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u insonning hissiy va ijtimoiy hayotini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Salovey va Mayerning modeliga ko'ra, emotsional intellektning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat: his-tuyg'ularni aniqlash, ularga mos ravishda javob berish, motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalar. Bu komponentlar birgalikda shaxsning his-tuyg'ularini to'g'ri boshqarishi, boshqalar bilan samarali muloqot qilish va muammolarga munosabat bildirish imkoniyatini taqdim etadi.[2.40]

Yuqori sinf o'quvchilarida emotsional intellektni boshqarishning ahamiyati ayniqsa katta, chunki bu yoshda o'quvchilar o'z hissiyotlarini anglash, boshqalarning his-tuyg'ulariga empatiya bildirish va ijtimoiy aloqalarni muvaffaqiyatli boshqarish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishi kerak. O'quvchilarning emotsional intellekti ularning akademik muvaffaqiyatlari, ijtimoiy munosabatlari va hissiy farovonliklariga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, emotsional intellekti yuqori bo'lgan o'quvchilar stressni yengish, mojarolarni hal etish va boshqalar bilan samarali ishlashda muvaffaqiyatli bo'lishadi. Shu bilan birga, emotsional intellekt o'quvchilarning psixologik va ijtimoiy o'sishini ta'minlashda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Yuqori sinf o'quvchilarida emotsional intellektni boshqarish fenomenining psixologik tadqiqi o'quvchilarning hissiy holatini va ijtimoiy munosabatlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Bu tadqiqotlar orqali o'quvchilarning o'z his-tuyg'ularini boshqarish darajasi, boshqalar bilan munosabatlarni o'rnatish qobiliyati va stressni yengish strategiyalari aniqlanadi. Tadqiqotlarda shuningdek, o'quvchilarning emotsional intellekti bilan ularning akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganiladi. Bu kabi tadqiqotlar o'quvchilarni emotsional intellektni boshqarish bo'yicha qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishning samarali usullarini ishlab chiqishga yordam beradi.

Yuqori sinf o'quvchilarining emotsional intellektini boshqarishning psixologik tadqiqi uchun turli metodlar qo'llaniladi. Bular orasida psixometrik

testlar, anketalar, so'rovnomalar, kuzatuv va intervyular mavjud. Masalan, Salovey va Mayer tomonidan ishlab chiqilgan Emotsional intellekt testi yordamida o'quvchilarning emotsional intellektini o'lchash mumkin. Shuningdek, o'quvchilarning hissiy holatlarini tahlil qilish uchun maxsus anketalar va so'rovnomalar yordamida ularning hissiy va ijtimoiy ko'nikmalari o'lchanadi. Tadqiqotlarda o'quvchilarning kundalik hayotidagi muammolarni qanday hal qilishlari va boshqalar bilan qanday muloqot qilishlari ham tahlil qilinadi.

Ma'lumki, ijtimoiy yetuklik (kamolot) shaxsdan zarur aqliy qobiliyatni hamda ijtimoiy turmushda bajariladigan turli rollarni egallashga (oila qurishga), farzandlarni tarbiyalashga, foydali mehnatda qatnashishga (mas'ul vazifada ishlashga) tayyorlanishni talab qiladi. Mazkur jarayonning bosh mezonlari va ko'rsatkichlari o'rta ma'lumotlilik, jamoatchilik topshirig'i, mehnatda faollik ko'rsatish, qonunlar oldida javobgarlik, mutaxassis bo'lish imkoniyati, unga intilish tuyg'usi, irodaviy zo'r berish, yosh otalik va onalik burchi, jamoat arbobi vazifasini o'tash, ijtimoiy guruhga rahbarlik qilish, sport bilan shug'ullanish, bo'sh vaqtni tashkil qilish, to'garakda qatnashish va boshqalardan iboratdir.

Yuqori sinf davri o'smirlikning ikkinchi bosqichidan iborat bo'lib, 13-16 yoshni o'z ichiga oladi va o'zining qator betakror xususiyatlari va qarama-qarshiliklari bilan xarakterlanadi. Shu boisdan o'spirinlik davri shaxsning ijtimoiy hamda kasbiy mavqeini anglashini boshlanadi. Mazkur pallada o'spirinni o'ziga xos ruhiy inqiroz yoki tanglikni boshidan kechiradi, jumladan, kattalarning har xil ko'rinishdagi (unga yoqish yoki yoqmasligidan qat'iy nazar) rollarini tez suratlar bilan bajarib ko'rishga intiladi, turmush tarzining yangi jihatlariga ko'nika boshlaydi.

Katta odamlarning turmush tarziga o'tish jarayoni shaxsning kamol topish xususiyatlariga bog'liq ichki qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi.

Pedagogik psixologiya fanidan ma'lumki, o'rta maktab o'quvchilarni har (biologik, fiziologik pedagogik, psixologik) jihatdan oliy maktab ta'limiga tayyorlaydi va ularda umumlashtirish, mavhumlashtirish, tizimlashtirish kabi qobiliyatlarda ko'rinadigan fazilatlar namoyon bo'ladi. Shu bilan birga o'smirlarda aqliy, axloqiy, estetik va g'oyaviy-siyosiy jihatdan muayyan darajada o'sish ro'y beradi. Shunga qaramay, ular oldida oliy o'quv yurtida mutaxassislikni egallashga bog'liq yangi vazifalar paydo bo'ladi.

O'quvchilarga mustaqil bilim olish, o'z faoliyatini o'zi tashkil qilish, o'zini o'zi boshqarish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va boshqalarni o'rgatish xalq ta'limi oldidagi vazifadir. Bu vazifalarni amalga oshirishning asosiy omili – monologik ma'ruzadan dialogik ma'ruzaga o'tishdir.

B.G. Ananyev rahbarligida o'tkazilgan ilmiy-tadqiqot ishlaridan ma'lum bo'lishicha, o'quvchilar kamol topishinig jinsiy va neyrodinamik xususiyatlari

ularning aqliy imkoniyatlarini to'la ishga solish va sarmahsul o'quv faoliyatini tashkil qilish uchun muhim imkoniyat, shart-sharoit yaratadi.[1.63]

Bizning yondashuvimiz, emotsional intellektni nafaqat individual rivojlanish, balki ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlarni ta'minlash vositasi sifatida ko'rib chiqadi. O'quvchilarning emotsional intellektini boshqarish qobiliyati, ularning stressni yengish, sinfdoshlar bilan ijtimoiy munosabatlarni samarali boshqarish va akademik faoliyatdagi muvaffaqiyatlarini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu yondashuvda, shaxsiy o'sish va ijtimoiy moslashuvni birlashtirish orqali emotsional intellektning ahamiyati yanada kuchayadi, shuningdek, o'quvchilarni samarali muloqot qilish va turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashishga tayyorlashning zarurligi ta'kidlanadi.(*Izoh o'zimizniki*)

Psixologik va pedagogik tadqiqotlar asosida, o'quvchilarning hissiy farovonliklarini ta'minlash, ularda emotsional va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishning ta'lim tizimidagi ahamiyati ko'rsatilgan. O'quvchilarning emotsional intellektini boshqarishning yuqori darajasi nafaqat ularning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini, balki ijtimoiy moslashuvchanlik va stressga qarshi kurashish kabi ko'nikmalarini ham yaxshilashga yordam beradi.

Shunday qilib, bizning yondashuvimiz, emotsional intellektni ta'lim tizimida muhim pedagogik vosita sifatida ko'rib chiqadi, o'quvchilarning akademik muvaffaqiyatlari va ijtimoiy moslashuvlarini yaxshilashda muhim omil bo'lishini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, yuqori sinf o'quvchilarida emotsional intellektni boshqarish fenomeni psixologik tadqiqotlarning asosiy mavzularidan biri bo'lib, u o'quvchilarning o'z hissiyotlarini anglash va boshqarish, boshqalar bilan ijtimoiy munosabatlar o'rnatish, hamda stressni yengish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday tadqiqotlar nafaqat o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlash, balki ularni ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli kirishishga tayyorlashda ham muhim rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR

1.Сидоренко, А. П. Влияние эмоционального интеллекта на учебные достижения / А. П. Сидоренко. — Хабаровск: Дальневосточный федеральный университет, 2019. — 190 с.

2.Белякова И.Г. Влияние интенсивного обучения на профессионально важные качества личности педагога: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13, Москва, 2000 - 120 с.

3..Яковлева, Т.Е. Психология эмоций. Учебное пособие. — Москва: Академический проект, 2014.